

Het spelen verspeeld?

Speelruimte creëren met het OPA-model

In een gedicht uit de bundel 'Het moest maar eens gaan sneeuwen' van Tjitske Jansen staan de regels "Is er een leeftijd waarop iemand je komt vertellen: Vanaf heden is spelen verboden" en "Wie zou degene zijn die mij dat kwam vertellen?". In het van calvinisme doordrenkte performativiteitsdenken in het hedendaagse onderwijs, zijn het vooral de onderwijsgeevenden die zeggen "vanaf nu is spelen verboden!". We moeten ons richten op Cito-scores, Plannen van Toetsing en Afsluiting, eindtoetsen, Pisa-ranglijsten, geslaagden-percentages en rendementcijfers. Onderwijs gaat niet om het spel maar om de knikkers. Kwalificatie als belangrijkste opbrengst van ons onderwijs. Is er dan nog wel ruimte voor spelen? Is er nog ruimte voor spelen in het bewegingsonderwijs? In dit artikel wil ik met behulp van het OPA-model laten zien dat we in de lessen bewegingsonderwijs speelruimte kunnen creëren. | **Tekst** Jaap Kleinpaste

Figuur 1

Een speelse attitude

Een speelse houding is een manier van in het leven staan. Leerlingen verschillen in hoe speels ze zijn in hun denken en doen. Dat verschil heeft met opvoeding en persoonlijkheid te maken. Brown & Vaughan (2010)

beschrijven verschillende speltypes waarmee mensen invulling geven aan hun speelse houding: de verkenners, de kunstenaar, de uitvinder, de verzamelaar, de actieveling, de uitdager, de regisseur, de grappenmaker en de verhalenverteller. Spelers zien overal mogelijkheden om zelf keuzes te maken, te verrassen, originele oplossingen te vinden en plezier te beleven. Het is aan deze speelse houding te danken dat we weten wie Dick Fosbury is en hoe hij op zijn eigen wijze over de lat is gegaan bij hoogspringen. Spelers denken buiten kaders, ze zijn creatief en verstaan de kunst om het net anders te doen dan anderen. Het is aan het (bewegings)onderwijs om speelruimte te creëren wil het bewegingsonderwijs niet verworden tot taak volbrengen en het deelnemen aan de les bewegingsonderwijs niet verworden tot moeten,

maar tot ontmoeten. Hierbij moeten we ons de vraag stellen of we onder invloed van de nadruk op kwalificatie in ons onderwijs het spelen hebben verspeeld.

Speelruimte

Hoe kunnen we als docenten bewegingsonderwijs ruimte maken voor de spelende mens? Hoe creëren en arrangeren we een onderwijs-leeromgeving, waarin leerlingen zich uitgenodigd voelen om zelf keuzes te maken, nieuwe oplossingen uit te proberen en plezier te beleven aan het samen spelen. Het OPA-model (Kleinpaste et al., 2017) biedt handvatten om deze speelruimte voor leerlingen te realiseren. Het OPA-model staat voor omgeving, persoon en activiteit (zie figuur 1).

De persoon is de beweger met zijn/haar psychologische basisbehoeften: relatie, competentie en autonomie. Het is de leerling die binnenkomt in de les bewegingsonderwijs. Het deelnamegedrag van de leerling is te beïnvloeden door als de docent bewegingsonderwijs te spelen met de mogelijkheden binnen omgeving en activiteit. Dit spelen met de mogelijkheden heeft als doel speelruimte te creëren binnen de aangeboden beweegactiviteiten in de les.

Basisactiviteit

Als basisactiviteit om het creëren van speelruimte te realiseren, neem ik de spelactiviteit lijnbal, die wordt uitgebouwd richting volleybal. We spelen lijnbal op een klein veld (max. 6 x 12 m, liefst kleiner afhankelijk van leeftijd en vaardigheid), waarbij het net zo hoog mogelijk wordt opgehangen (zie figuur 2).

Er wordt 1-met-1 gespeeld, waarbij de speler aan de ene kant van het net de bal onderhands zo over het net plaatst dat de andere speler er net bij kan (sparren). Na drie keer gooien verlaat de speler het veld en komt er een nieuwe speler in het veld. Het accent van de activiteit ligt op het verplaatsen ten opzichte van de aankomende bal.

Spelen met de omgeving

Omgevingsfactoren, ruimte en materialen spelen een belangrijke rol bij het kijken naar spelen en is het eerste perspectief om het spelgedrag te beïnvloeden. Het spelen gebeurt altijd in een ruimte en meestal met materialen. In de voorbeeldactiviteit is er sprake van een dwingend arrangement, zo zijn de veldgrootte, de nethoogte en het aantal spelers in het veld voorgeschreven. Maar de omgeving uit het OPA-model bestaat niet alleen uit de ruimte en de materialen, maar ook uit de medeleerlingen en de regels die binnen de activiteit gehanteerd worden.

In de medeleerlingen zit de verrassende ontmoeting met de ander. Wie is die ander? Hoe kan ik mijn spelen op de ander afstemmen, zodat het sparren blijft? En stemt de ander zijn/haar spelgedrag op mij af, zodat ik uitgedaagd wordt het optimale uit mezelf te halen in deze activiteit. Om te kunnen afstemmen op de ander is een basisniveau van spelen nodig: het vraagt een goede uitgangspositie om de bal te kunnen ontvangen en een basisvaardigheid om de bal te kunnen verwerken. Wanneer vangen en gooien op basisniveau beheerst worden, kan ik kijken wat de ander nodig heeft om tot spelen te komen. Plaats ik de bal ver buiten bereik of iets dichterbij de ander, waarbij er altijd kans moet zijn op spelvoortzetting. Wanneer de basisactiviteit gespeeld wordt met oneven aantallen, ontstaat er steeds weer de verrassing van het opnieuw afstemmen op de ander.

Hoewel het een logische gedachte is, zijn de regels in eerste instantie aan de activiteit te koppelen, zoals de volleybalregels gelden voor volleybal, kunnen we erin het bewegingsonderwijs beter voor kiezen om de regels

bij omgeving in te delen, waardoor de contextafhankelijkheid in relatie tot de bewegingsvaardigheid van de leerling(en) gehonoreerd kan worden. Doet er bijvoorbeeld een leerling in een rolstoel mee met lijnbal, dan kan voor hem/haar de regel gelden dat de bal één keer op het eigen speelveld mag stuiten, terwijl voor de meeste andere leerlingen zal gelden dat de bal die over het net komt in één keer gevangen moet worden.

Spelen met de activiteit

Lijnbal als voorbereiding op volleybal kunnen we indelen bij het deelgebied terugslagspelen en wordt in eerste instantie in de vorm van sparren uitgevoerd. Hier liggen mogelijkheden om speelruimte te creëren afhankelijk van het beweegniveau van de leerlingen. Het beweegniveau van leerlingen is onderling verschillend, zodat we als docent bewegingsonderwijs moeten zoeken naar speelmogelijkheden, die aansluiten bij de bewegingsvaardigheid van de leerling(en).

De activiteit lijnbal biedt daarvoor de volgende opties:

- de ontvangen bal onderhands terugspelen naar de andere speelheft;
- de ontvangen bal met de onderhandse volleybaltechniek terugspelen naar de andere speelheft;
- de ontvangen bal onderhands voor jezelf opspelen en vervolgens bovenhands terugspelen naar de andere speelheft;

- de ontvangen bal onderhands voor een ander (die het veld inkomt) opspelen, zodat deze de bal vervolgens bovenhands terug kan spelen naar de andere speelheft.

Iedere leerling die in de 1-met-1 situatie het veld in komt heeft de keuze uit de genoemde spelopties, waarvan de uitvoering niet alleen afhankelijk is van de eigen beweegvaardigheid, maar ook van de wijze waarop de bal door een ander wordt aangespeeld. Het vraagt van de leerling(en) een goede inschatting van de eigen spelvaardigheid, zodat een passende keuze gemaakt kan worden waarbij een spelvoortzetting mogelijk is. Het gaat dus niet alleen om wat de leerling zelf kan, maar wat de leerling kan in relatie tot de ander. Iedere nieuwe situatie is verrassend en vraagt van de leerling(en) een passend antwoord op het beweegprobleem.

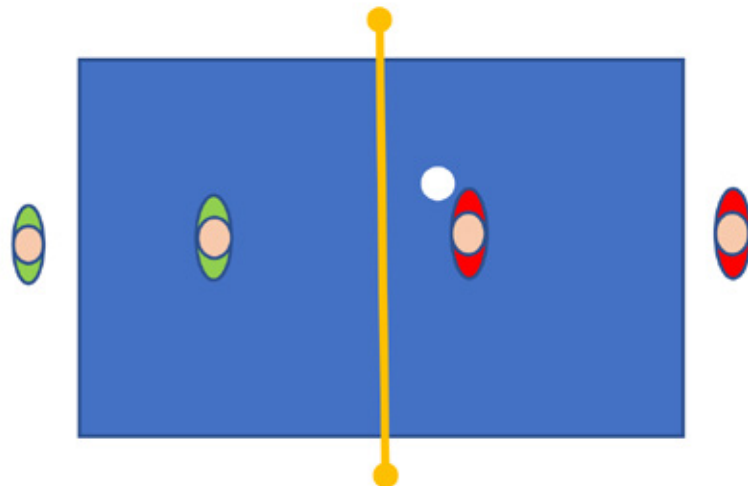
Nog even terug naar OPA

Door verschillende keuzes te bieden in de spelvoortzetting kunnen we daar in de omgeving rekening mee houden. Bijvoorbeeld door de volgende regels aan te bieden:

Je mag altijd kiezen voor één van de vier opties om te spelen; Wanneer het in één keer lukt om optie 3 te spelen, dan verlaat je het veld. Lukt dat niet meteen, dan blijf je nog staan met een maximum van 3 beurten.

Daarnaast wordt met name bij de

Figuur 2

laatste speloptie de afhankelijkheid van de medeleerling(en) groter, niet alleen aan de overkant van het net, maar nu ook aan de eigen kant van het net, wat kan leiden tot een spelvorm 2-met-2.

Deze laatste spelvorm biedt in de activiteit dan weer de mogelijkheid om van sparren te gaan naar 'over en weer inplaatsen' (spelen om de punten), waarbij de bal op het grondvlak van het andere team moet worden gespeeld.

Spelen is meer dan kwalificatie

Hoewel de lijnbalactiviteit een mooie opbouw biedt naar volleybalactiviteiten en de leerlingen zich kunnen verbeteren in de spelactiviteit, worden de doeldomeinen subjectificatie en socialisatie (Biesta, 2012) nadrukkelijk aan de orde gesteld.

In de eerste plaats is er sprake van het vervullen van de drie psychologische basisbehoeften: relatie, competentie en autonomie. De leerlingen ontwikkelen hun beweegvaardigheden in relatie tot hun medeleerlingen. Zij ontwikkelen competent beweggedrag, door in een arrangement een spelvoortzetting te kiezen die aansluit bij hun beweegvaardigheid en het mogen maken van die keuze draagt er zorg voor dat de leerlingen een zekere mate van autonomie kunnen ervaren binnen de bewegingsactiviteit. Hiermee ontwikkelen de leerlingen zich als persoon, zoals bedoeld binnen het doeldomein subjectificatie.

Tenslotte vraagt de beschreven activiteit van de leerlingen dat ze elkaars verschillen respecteren en waarderen. Dat het niet uitmaakt dat de ene leerling de bal nog veelvuldig gooit, terwijl de andere leerling een stabiele uitvoering van de volleybaltechniek laat zien. Het is het accepteren van hoe we het met elkaar doen binnen de les bewegingsonderwijs. Dit is het socialiserende aspect binnen de doeldomeinen van Biesta.

Het spelen verspeeld? Ik hoop dat dit artikel een aanzet geeft voor de docent bewegingsonderwijs om

speelruimte te creëren en arrangeren binnen de bewegingsactiviteiten binnen de les, zodat er ruimte is voor het verrassende, onvoorspelbare en onzekere binnen het spelen, waardoor de leerlingen de gelegenheid krijgen binnen het bewegen hun speelse houding te ontwikkelen. ●

Bronnen

Biesta, G.J.J. (2012). *Goed onderwijs en de cultuur van het meten. Ethiek, politiek en democratie*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
Brown, S. & Vaughan, C. (2010). *Play: How it Shapes the Brain, Opens the Imagination, and Invigorates the Soul*. New York (NY): Penguin Putnam Inc
Kleinpaste, J. et.al. (2017). *Kijk op Spel*. Zwolle Interne publicatie Calo.

Contact

J.Kleinpaste@windesheim.nl

Jaap Kleinpaste is opleidingsdocent aan de Calo Windesheim.

Foto

Anita Riemersma

Kernwoorden

spelen, homo ludens, speelmogelijkheden, speelruimte